

CHRONICLE

Jozef Mistrík. Jubileum zakladateľa slovenskej štylistiky

OLGA ŠKVARENINOVÁ

2. februára 1996 slovenská štylistika a lingvistika vôbec oslávila významné jubileum – 75. výročie narodenia popredného slovenského jazykovedca, univ. prof. PhDr. Jozefa Mistríka, DrSc.

Prof. J. Mistrík sa narodil v stredoslovenskej obci Špania Dolina. Po skončení základného, stredného a vysokoškolského vzdelania pracoval na rôznych stupňoch škôl a nakoniec – až dodnes – na Univerzite Komenského v Bratislave. Medzitým bol niekoľko rokov výskumným i vedúcim pracovníkom na Štátnom stenografickom ústave v Bratislave a na Ústave slovenského jazyka SAV v Bratislave. Počas svojho pôsobenia na našich a zahraničných vysokých školách, vedeckých ústavoch a na medzinárodných kongresoch získal viacero vysokých vyznamenaní. Spomeňme napríklad Zlatú medailu Univerzity Komenského v Bratislave, Medailu cti a vďaky Filozofickej fakulty Univerzity v Káhire, Zlatú medailu ČSAV, Zlatú medailu SAV, Medailu pocty ministra kultúry SR.

Srdečný vzťah k slovenčine prof. J. Mistrík získal už v prostredí svojho rodiska, v Nízkyh Tatrách. Jeho úzke kontakty so žiakmi a poslucháčmi, až po výskum komunikácie sluchovo postihnutých a nevidomých, ako aj spoznávanie stenografie a grafológie, konfrontácia slovenčiny s inými jazykmi – to všetko nemohlo nemať vplyv na jeho extenzívnu vedeckú a výskumnú prácu. Jubilant vo vede vždy preferoval širší záber. Široká lingvistická verejnosť ho však pozná predovšetkým ako autora štylistických prác, ktoré sú adresované nielen jazykovedcom, ale aj širokému okruhu slovakistov doma i v cudzine. Prof. J. Mistríka možno nazvať otcom slovenskej jazykovednej štylistiky. Veď rok 1961, kedy vyšla prvá

jazykovedná štylistika (J. Mistrík, *Praktická slovenská štylistika*) možno ex post kvalifikovať ako začiatky slovenskej jazykovednej štylistiky. Predchádzajúce príručky L. Šenšela (*Slovenská štylistika*) a S. Šmatláka (*Teória literatúry*) boli v podstate príručkami poetiky, no nie jazykovednej štylistiky, ako tento odbor chápeme dnes. Za uplynulých 35 rokov bol prof. J. Mistrík centrálnou a vedúcou osobnosťou slovenskej štylistiky, čo – okrem iného – dokumentuje 7 vydaní rozsiahlych diel slovenskej štylistiky. Za uplynulé, no vo vývine slovenskej štylistiky bohaté obdobie uplatnil autor týchto prác celý rad výskumných metód a hodnotiacich kritérií slovenských textov, a to z hľadiska žánrového i konfrontačného pri teoretickom bádani a žánrovom spracúvaní slovenskej štylistiky. Jubilant teda polovicu svojho života svoju pozornosť sústreďoval na štylistickú interpretáciu slovenských textov. V prácach, ktoré vychádzali paralelne, bádatelia, autor, učители, novinári a prekladatelia sa opierali o leitmotív, ktorý po uplynulé desaťročia formoval prof. J. Mistrík.

Slovenská štylistika však nebola izolovaná a uzavretá. Najbližší spolupracovníci a jeho zahraniční spoluiniciátori boli K. Hausenblas, F. Daneš, J. Kraus, J. Chloupek, M. Jelínek, J. Bečka, W. Dressler, W. Kasack, S. Gajda, N. E. Enkvist, A. Jedlička, M. N. Kožina, M. Těšitelová a z príbuzných odborov J. Horecký, F. Miko, J. Ružička, J. Sabol, E. Pauliny. Výdobytky slovenskej štylistiky prenikli aj za hranice – nielen do slovanských štylistík, ale aj ďalej, ako o tom svedčia citácie autorových prác alebo jeho vystúpenia na medzinárodných kongresoch a pôsobenia na univerzitách v zahraničí.

V prvých dvoch vydaniach *Praktickej slovenskej štylistiky* (1961, 1963) prof. J. Mistrík sleduje sémantiku a možnosti využitia lexikálnych a gramatických prostriedkov v štylistike. Štylisticky príznakové lexikálne a gramatické prostriedky triedi, klasifikuje a hodnotí ich silu v texte. K takémuto postupu sa dopracoval od stenografie a od stenograficky dominantných výrazových prostriedkov. Aj svoje výskumné štatistické metódy priniesol do jazykovedy zo stenografického výskumu.

Od najmenších jazykovo-štylistických prostriedkov postupne prechádza ku globálnemu pohľadu na text. Láka ho už vyššia štylistická rovina: kompozícia textu, slohové postupy, štýlotvorné činitele a štýly. V tretej rozsiahlejšej práci, v *Slovenskej štylistike* (1965), rozpracúva na ono obdobie moderne chápanú štylistiku so zreteľom na text. Vtedy paralelne riešil otázky slovosledu a vetosledu v slovenčine, čo ho tiež viedlo ku kontextovému ponímaniu štylistiky (*Slovosled a vetosled v slovenčine*, 1966). V tomto čase prof. J. Mistrík mnoho publikoval v literárnovedných časopisoch, čo mu otváralo dvere do hlbšieho prepracovania

textu. Aj dve vydania jeho *Štylistiky slovenského jazyka* (1970, 1977) sú syntetické monografie zahrnujúce všetky oblasti jazykovednej štylistiky a nemálo presahujúce aj do literárnovednej štylistiky. V tomto období pôsobil dlhší čas ako hostujúci profesor na zahraničných univerzitách v Kolíne nad Rýnom, v Moskve, v Sheffielde a v Oxforde. Kontaktmi so svetovou literatúrou a so zahraničnými bádateľmi rozširoval svoj štylistický obzor a konfrontoval vlastné výsledky s prácami cudzích bádateľov. Mnoho publikoval aj v cudzine a stal sa známym vedcom na zahraničných vedeckých pracoviskách (v Nemecku, kde mu vyšla aj monografia *Exakte Typologie von texten* 1973, ďalej v Rusku, Anglicku). Prof. J. Mistrík prednášal na viac ako 20 univerzitách a kongresoch v zahraničí (napríklad v USA, Egypte, Taliansku, Anglicku, Nemecku, Rakúsku, Maďarsku, Poľsku, Rusku, Bulharsku). Výsledkom tejto činnosti boli dve vydania *Štylistiky* (1985, 1989). V týchto vrcholných dielach autor dopracoval všetky žánre a kompletizoval štylistiku pribráním aj neverbálnych prostriedkov do inventára tejto vedy.

Sprievodne popri základných systematických prácach zo štylistiky prof. J. Mistrík publikoval okrem stovky štúdií aj monografie. Monografia *Kompozícia jazykového prejavu* (1968) sa zaoberá otázkami výstavby textu. Analyzuje sa tu mikrokompozícia a makrokompozícia textu. Je to prvá a zatiaľ jediná slovenská práca zaoberajúca sa monograficky kompozíciou textu. Tri práce z oblasti recitácie – *Hovory s recitátorom* (1971), *Hľadanie profilu básne* (1972) a *Úvahy s recitátorom* (1974) sú príručky napísané esejistickým štýlom. Autor vo svojej priamej spolupráci s recitáciou a divadlom v krátkych monológoch uvažuje spolu s recitátorom a hercom o kráse slova v komunikácii z javiska. *Kapitoly zo štylistiky* (1977) obsahujú vybrané témy z teoretických úvah prof. J. Mistríka o štylistike textu. Táto práca uvádza čitateľa aj do problematiky interpretácie textu. Na tieto publikácie nadviazal v roku 1979 originálnou monografiou *Dramatický text*, ktorú napísal po bohatých skúsenostiach z prednášok na Vysokéj škole múzických umení v Bratislave a v kontakte s režisérmi, dramaturgmi na celoštátnych súťažiach v recitácii. *Dramatický text* obsahuje hlboký všestranný rozbor dialogického textu. V monografii je množstvo dosiaľ nikde nepublikovaných postrehov na drámu a na dramatický text. Je to doteraz najdôkladnejší jazykovo-štylistický rozbor dramatického textu.

Špecifickou metódu, ktorú prof. J. Mistrík uplatňuje pri vedeckom výskume textu, je matematicko-štatistická metóda. Uplatňuje ju už od vstupu do vedeckého skúmania textov a od teoretického formovania výsledkov práce v tomto jazykovednom odbore. Takmer niet jeho monografie, niet učebnice a ani systematického textu, v ktorom by neoperoval číselnými údajmi a frekvenciou jazykových pro-

striedkov. Sám je autorom prvého a jediného slovenského frekvenčného slovníka *Frekvencia slov v slovenčine* (1969) a *Retrográdneho slovníka slovenčiny* (1976), ako aj práce *Frekvencia tvarov a konštrukcií v slovenčine* (1985). Práce vznikli z textov, ktoré predtým preštudoval a po ich vzniku sa o ne ako o parametrické opieral pri ďalších vedeckých prácach.

Že jeho pracovný rádius je veľmi široký a aj veľmi rôznorodý, to dokazujú jeho knihy o rétorike (*Rétorika* 1978, 1980, 1987; *Rečnícke umenie* 1994) a jeho učebnice slovenčiny pre cudzincov (*Basic Slovak* 1981, 1985, 1989, 1991, 1995; *A Grammar of Contemporary Literary Slovak* 1983; *Učebnik slovacckogo jazyka* 1981).

Medzi najväčšie a zložité práce prof. J. Mistríka spadá aj zostavovanie *Encyklopédie jazykovedy* (1993) a monumentálna, komplexná, reprezentačná publikácia *Jazyk a reč* (1984), ktorú vydali Mladé letá v edícii čitateľov od 13 rokov. *Jazyk a reč* je všeobecná kniha o jazykoch, adresovaná je v podstate všetkým záujemcom o otázku jazyka, reči a jazykovedy vôbec.

Nakoniec treba v súvislosti s prof. J. Mistríkom vyzdvihnúť ešte jeden moment. Netýka sa natoľko štylistiky, či jazykovedy ako skôr lásky k jazyku, najmä k materinskému. Dvadsať rokov bol organizátorom letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, ktorú povzniesol na medzinárodnú úroveň. V rámci pôsobenia tejto školy nielen slovenskú štylistiku a jazykovedu, ale vôbec jazykovedu a rečovú komunikáciu pozdvihol na vysokú vednú a spoločenskú úroveň. Bolo a je to v jeho filozofii a vzťahu k reči ako takej. Nielen slovenská štylistika, ale slovenská reč vôbec sa stala vo svete známou.

Profesor Jozef Mistrík je osobnosťou nielen pokiaľ ide o jeho vedecko-výskumnú prácu, ale aj o jeho ľudský rozmer. Je tolerantný, ohľaduplný, citlivý, taktný, zásadový. Na poli štylistiky a jazykovedy vyoral hlboké brázdy, mnohými svojimi myšlienkami tu možno predbehol vedecké myslenie o celé desiatky rokov. Slovenská jazykoveda je mu za túto prácu vďačná a vďační sú mu iste aj všetci bádatelia – štylisti, ktorí žili v epoche prudkého vývinu slovenskej štylistiky ako vrcholnej jazykovednej disciplíny.

Ad multos annos!